

BRITT-MARIE THURÉN

Om styrka, räckvidd och hierarki, samt andra genusteoretiska begrepp.

*Vi behöver nya begrepp som kan peka på
maktförhållanden mellan män och kvinnor utan att ta något för givet i
förväg. Vilka nya frågor ställer en
feministisk antropolog?*

I den här artikeln presenteras några förslag på analytiska och jämförande begrepp. Jag menar att det är utveckling av sådana begrepp som behövs i feministisk forskning just nu.

*Antropologi, feminism
och begrepp.*

Det är inte begreppsrealism jag är ute efter. Jag tror inte att det går att utforma begrepp som exakt motsvarar något stycke verklig verklighet. Men just därför att verkligheten i hög grad antar färg och form alltefter hur vi tänker på den, så behöver vi begrepp för att kunna tänka. Inom samhällsvetenskaperna i stort, och även inom humaniora, är det just nu på modet att granska begrepp kritiskt i sömmarna, inte bara för att ersätta dem med bättre utan för att ompröva den vetenskapliga synen på världen. Jag tänker på postmodernism, dekonstruktion, polyfoni, relativisering av perspektiv, osv.

Även kön är en kulturell konstruktion. Men att anta det gör det inte omöjligt eller onödigt för oss att intressera oss för verkligheten, dvs för resultatet av konstruktionen, inte bara det faktum att konstruktion alltid pågår. Den som vill kalla sig feministisk forskare måste också hålla fast vid ett politiskt syfte: att analysera maktförhållanden.

Vi behöver därför begrepp som kan peka på maktförhållanden mellan män och kvinnor utan att ta något för givet i förväg om vad som menas med kvinnligt eller manligt, med förtryck eller makt, eller om hur vi skulle vilja

ändra på saker och ting, men som ändå gör det möjligt att jämföra olika förhållanden, inte bara beskriva dem isolerade från varandra.

*Saker och ting
kan vara
annorlunda*

Detta är kanske ett antropologiskt problem. Jag är antropolog, men jag tror att mitt förslag är av intresse för alla kvinnoforskare. Låt mig därför börja med att förklara lite om hur genusfrågor ser ut inom antropologin.

Övriga kvinnoforskare brukar utgå från de förhållanden som föreligger i den tid och på den plats där de själva råkar befinna sig. Det är ju förhållandena där de vill granska kritiskt. Den sortens forskning är helt nödvändig, men inte tillräcklig. Vi behöver också antropologins bevis på att saker och ting *kan* vara annorlunda; vi behöver ständigt påminna oss själva om att det som föreligger här och nu inte är naturgivet, inte evigt, inte självklart.

Antropologer vill inte bara förstå sina egna samhällen, inte heller bara främmande samhällen. Antropologin vill förstå mänskliga samhällen över huvud taget. Vilka variationer finns de facto i världen? Finns det vissa problem som alla mänskliga samhällen måste lösa? Ja, eftersom vi är materiella varelser som lever på vissa materiella villkor (syre, föda, reproduktion...) så finns det universella problem som vi måste lösa för att överleva. Vad som inte är lika entydigt är vilka de problemen är och hur de olika lösningarna ser ut.

Vidare kan det kanske finnas universella fenomen inte bara bland problemen utan bland lösningarna, men för att hitta dem får man gå upp på en ganska hög abstraktionsnivå.

*Vad kan
man mena
med förtryck*

Antropologer rör sig oftast i ett spänningsfält mellan mycket abstrakta frågor och svepande jämförelser, å ena sidan, och å den andra ett egenhändigt insamlat empiriskt material, djup kunskap byggd på intim inblick i ett samhälle där de tillbringat lång tid. Utmaningen ligger i att trots detta hålla ihop nivåerna. Om någon kommer med en generalisering i en antropologisk diskussion, säger för det mesta någon annan: Nej, det kan inte stämma, för i "mitt" samhälle... och så följer noggrant beskrivna undantag.

Det som ofta tas för givet i annan kvinnoforskning, nämligen att det finns förtryck av kvinnor, kan alltså inte tas för givet av antropologer. Man kan ställa frågan: är kvinnoförtrycket universellt? men man kan inte besvara den utan att först formulera och försöka besvara en mängd andra frågor; särskilt frågan: Vad kan man mena med förtryck? Hur kan man urskilja vilka kategorier som förtrycker vilka kategorier i ett givet samhälle? Vilka kategorier finns över huvudtaget i ett givet samhälle, dvs hur delar människorna där in sig, hur definierar de varandra, i vilka grupper och efter vilka kriterier. Att ställa sådana frågor är nyttigt även när man forskar närmare sitt eget. De relativiserar även det man tror man känner till, så att nya tolkningar kan komma fram.

Till och med genuskategorierna varierar. De flesta samhällen urskiljer två, kvinnor och män. Det finns de som urskiljer fler än två, men då brukar ändå två av dem vara kvinnor och män. Kriterierna för vad som är en kvinna och vad som är en man kan dock variera. Det kan vara den reproduktiva kapaciteten, det kan vara de yttre genitalierna, det kan vara kroppsvätskor som sperma och menstruationsblod, det kan vara vilka sysslor man ut-

för... Ännu mer än själva kategorierna kan givetvis det som antas höra ihop med dem variera, dvs vad det är som antas vara kvinnligt, manligt eller neutralt.

*Djärva
hypoteser*

Vi vet nu att det är så. När det som då kallades för kvinnoantropologi kom igång på allvar, i början av 1970-talet, blev det första centrala problemet: Vad beror det universella kvinnoförtrycket på? Varför har kvinnor mindre frihet och sämre levnadsvillkor än män i alla kända samhällen? Man ställde frågan så, för man tog för givet att det var så. Det var det intryck man fick av den litteratur som fanns att tillgå.

Under 70-talet kom sedan ett antal djärva förslag på förklaringar. Om det är så att kvinnor har det sämre än män överallt, och om vi inte vill tro att det *måste* vara så, då måste vi hitta en förklaring som är giltig överallt, en förklaring som är lika universell som det som skall förklaras, men som ändå inte är ofrånkomlig, inte biologiskt given. Det är svårt! Men förslag kom. Och de debatterades intensivt långt in på 1980-talet.¹

*Flicka, änka,
svärmor, mormor...*

Givetvis intresserade sig antropologerna också för det faktum att kvinnors förhållanden *varierade*, både mellan och inom samhällen. Vi har inte hittat något samhälle som kan sägas vara matriarkat, kanske inte ens heller något där det verkar råda perfekt balans och jämlikhet. Men det beror på vilka måttstockar vi använder, hur vi definierar ett gott liv. Och även om vi använder våra västerländska måttstockar så varierar det hur kvinnor har det. Det är inte jämntjockt elände över hela världen, det kan vara bättre eller sämre. Inom samhällen brukar det variera efter klass eller klan eller vad det nu kan vara för andra indelningar som finns, och också beroende på stadium i livscykeln: ung flicka, ung nygift kvinna, ung mor, mor till flera barn, änka, svärmor, mormor...

Vad gäller variationerna i "kvinnors ställning", som det då oftast hette, kom det också många intressanta förslag på tänkbara orsaker under 70-talet. Oftast handlade det om relationen mellan genusordningen och någon annan ordning: släktskap eller försörjning eller giftermålsformer, t ex, och det föreslogs olika anledningar till varför vissa relationer kunde tänkas påverka helheten mer än andra.²²

Dessa stora teoretiska debatter rann så småningom ut i sanden. Frågorna gick inte att besvara så som de var ställda. De intensiva debatterna var klargörande, men de ledde fram till slutsatsen att man inte för ögonblicket kunde föreslå några nya hypoteser om orsak och verkan eftersom enheterna som skulle ställas i relation till varandra inte var tillräckligt väl definierade. Min åsikt är att det fattades användbara begrepp, men den slutsats de flesta drog i praktiken var att det behövdes mer empiri. Vi måste ta reda på mer om hur kvinnor faktiskt har det, tyckte man, och om hur de själva, i varje samhälle och i varje underavdelning av varje samhälle, ser på sin situation, vilka måttstockar de har för vad som är önskvärt, vad som är självklart, vad som är manligt och kvinnligt, vad som är gott och ont, vad som är oundvikligt...

Samtidigt kom postmodernismen. Det blev på modet att diskutera förhållandet mellan antropologen och informanterna. De kunde inte längre bara framställas som staffagefigurer i abstrakta strukturer, de måste tas på allvar, och relationen mellan dem och antropologen måste tas med i etnografien. Representationens former blev viktigare än det som representerades. Begrepp måste dekonstrueras, man kunde inte bara ta för givet att de motsvarade en bit verklighet. Osv. För kvinnoforskare var detta inget nytt, vi har nu i decennier dekonstruerat androcentriska begrepp, genomskådat androcentriska representationer och utvecklat metoder för att kunna förhålla oss på ett mer jämlikt sätt till de människor vi studerar. Och i den mån postmodernismen är en relativistisk strömning, så har ju hela antropologin ett förspårning. Men även feministisk antropologi förlorade sig i vad jag ser som en djungel av komplicerade diskussioner om "den andra", om vad som menas med "skillnader", osv.

Var går gränserna?

Den feministiska ansatsen måste ha med verkligheten att göra. Och den behöver den kunskap som ofta är det som får studenter med feministiska tankar att söka sig till antropologi: vad är det vi vet om människans faktiska möjligheter på detta område? Genusordningar kan inte se ut hur som helst, men de varierar enormt. Var går då gränserna?

Begreppet genus har varit väldigt fruktbart, det har pekat bort från det givna mot det tänkbara, och det har pekat bort från "kvinnor" till det som faktiskt från början intresserade kvinnoforskare, nämligen relationerna mellan kvinnor och män (makt är en relation) – och vidare till kulturella konstruktioner av vad kvinnligt och manligt är, vad som anses vara en man och en kvinna, vad de anses brukar vilja göra, böra göra, osv. Men det räcker inte med ett begrepp. Vi behöver en hel familj av genusrelaterade begrepp för att kunna säga mer om den genusrelaterade verkligheten.

1970-talets arbete var givande just för att det var så djärvt att det blev fel. Vi lärde oss mycket om vad en antropolog behöver veta först för att kunna ens formulera de feministiska frågorna. 1980-talet blev en period av självreflektion och koncentration på datainsamling som var absolut nödvändig. Men syftet med att beskriva relationerna mellan kvinnor och män på olika håll i världen måste ändå vara att någon gång använda dessa beskrivningar. Kanske till att hitta orsaksförklaringar, eller kanske bara till att fundera kring vad för slags relationer mellan kvinnor och män som är möjliga och hur vi vill värdera dem för egen del. Tänka efter om världens många olika genusordningar kan lära oss någonting som vi kan ha användning för hemma i vårt eget samhälle när vi kritiserar vår egen genusordning.

Vad för slags begrepp behövs?

Vad det är jag efterlyser blir kanske tydligare om vi jämför med ett annat antropologiskt intresseområde, nämligen släktskap. Antropolo-

gin har relativiserat begreppet släktskap, visat att det är något som finns i alla samhällen men inte alls behöver handla om biologiska relationer, eller inte bara det, och att "biologiska relationer" i sig är något som kan definieras på olika vis. Antropologin har vidare visat att släktskap kan organisera olika mycket och olika delar av samhällslivet. Analogt har antropologin relativiserat kön, visat att det finns en organisationsprincip som har med kön att göra i alla samhällen men att den inte alls har direkt med biologin att göra.

Studiet av släktskap hade dock inte kunnat ge allt det gett om begreppet släktskap varit det *enda* begreppet, om antropologin inte utvecklat en mängd beskrivande och jämförande begrepp *kring* släktskap: matri- och patri-lineäritet, dubbel härstamning, klassifikatoriska termer, kors- och parallellkusiner, osv. osv. För att inte tala om kodspråket som används i släktskapsdiagram. Alltså: kring begreppet "släktskap" utvecklades en hel uppsättning verktyg som gick att använda till att tänka närmare kring vad släktskap kunde vara för något och hur det fungerade i samhällslivet. Med hjälp av dem kunde man också jämföra olika samhällens släktskapssystem. Man kallade till exempel en typ för "Omaha". Det var inte bara Omahafolket som hade detta system. Det var en typ, och med hjälp av den kunde man hitta likheter och skillnader mellan släktskapssystemen som sådana och jämföra deras plats i de sociala processerna.

För att beskriva en genusordning på ett politiskt och vetenskapligt intressant sätt behöver vi, för det första, begrepp som gör det möjligt att tala om relationerna mellan olika element i själva genusordningen, inte bara om relationerna mellan genusordningen och andra aspekter av samhällslivet. Det var vad de flesta strukturella hypoteserna på 1970-talet handlade om: relationen mellan genusordningen och härstamningsprincipen, mellan genusordningen och försörjningen, mellan genusordningen och religionen, osv. Det blev ibland intressant, men ofta stumt och empiriskt tvivelaktigt. Försörjningen, släktskapssystemen, etc var välanalyserade och utförligt beskrivna aspekter av samhällslivet; genusordningen däremot en starkt stiliserad abstrak-

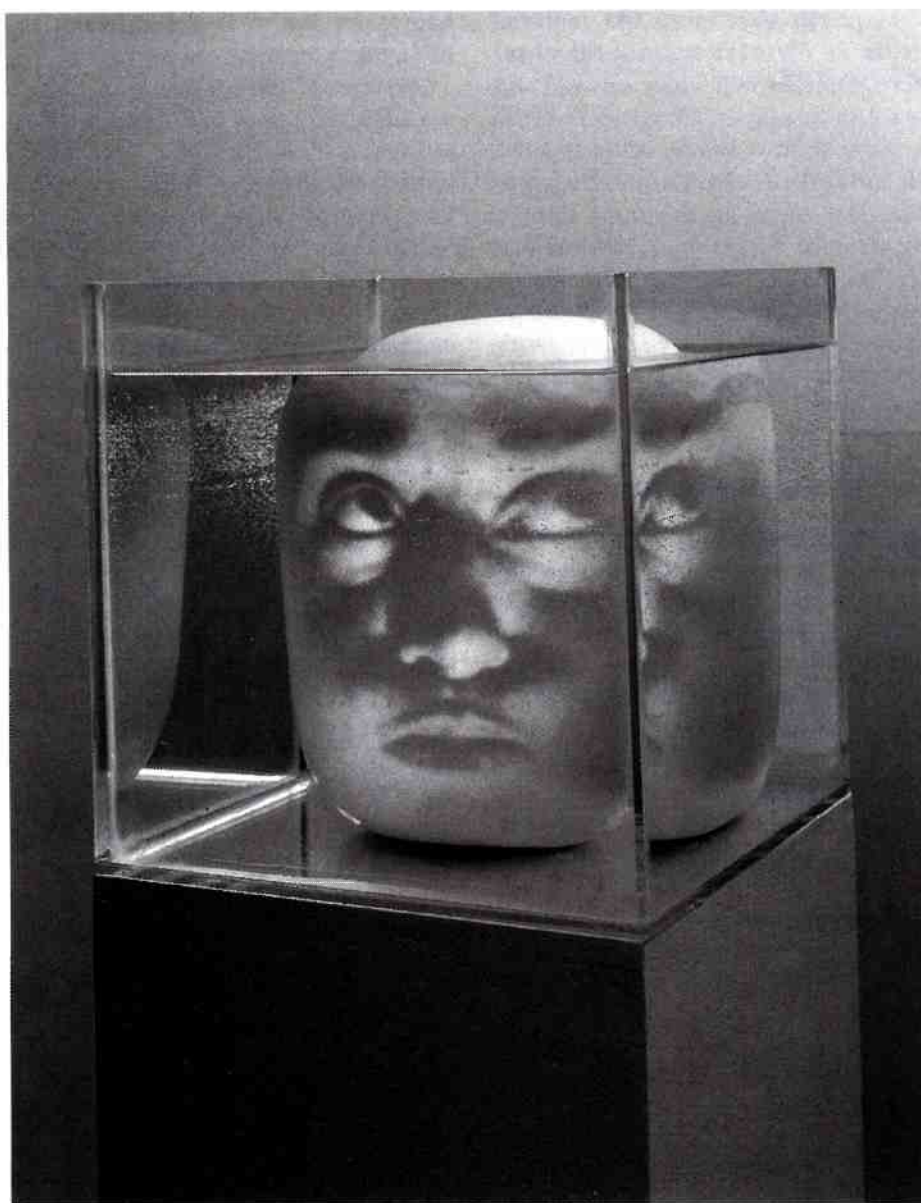
tion av typ "patriarkat". Den obalansen måste rättas till, innan vi kan forska vidare kring relationer på denna abstraktionsnivå.

Vad menar vi med makt?

Vi behöver också typologiska begrepp om vi vill kunna uttala oss om maktförhållandena mellan genuskategorierna. Det finns redan några sådana begrepp: patriarkat, androarkat, matriarkat. Men det behövs fler – vi har till exempel ingen bra etikett på ett samhälle utan genusbaserad hierarki. (Vi vet visserligen inte om det finns något, men man bör kunna tala om ett fenomen som är tänkbart även om man inte hittat några verkliga exempel.)

De begrepp som finns behöver också pole-ras, definieras bättre. Patriarkat har använts på ett utomordentligt svepande sätt. Rent etymologiskt betyder det fadersvälde, medan det oftast använts i betydelsen allmänt mansvälde. Man skulle kunna använda termen androarkat i den övergripande bemärkelsen. Patriarkat skulle då bli en underavdelning: patriarkat är en tänkbar variant av androarkat, nämligen ett mansvälde där äldre män/fäder dominerar både över alla kvinnor och över yngre män/ söner. Vi behöver också termer för att skilja mellan grader och typer av bådadera. Samma sak gäller förstås termen matriarkat, vare sig vi tror att det existerar i verkligheten eller inte, och vi borde kanske hellre säga gynoarkat om vi inte avser modersvälde. En del feministiska resonemang skulle också bli tydligare om man inte blandade ihop "matriarkat" med "kvinnors styrka". Kvinnor kan ha starka personligheter och/eller kontrollera många resurser och/eller uppfinna finurliga sätt att få sin vilja igenom även om de inte dominerar samhället.

Vi måste också klargöra vad vi menar med makt. I västerländsk kvinnoforskning har man talat om olika slags resurser, om möjligheter och begränsningar på ekonomiska, politiska eller symboliska områden, om agens och valfrihet, om kontroll över den egna kroppen. Feministisk antropologi har ännu inte i särskilt hög grad tagit itu med kritiken av dessa begrepp. De befins ofta omöjliga



Tony Oursler, *She / Green / Blue*, 1996. Videoinstallation 138 x 28 x 28 cm. Från utställningen "Portrett" på Museet for Samtidskunst i Oslo, hösten/vinten 1996/1997. Se recension på sid 127.

att använda på ett visst empiriskt material, därför att de är för nära knutna till västerländska förhållanden och idéer om vad som är önskvärt. Det är i sig en viktig typ av kritik, men inte tillräckligt; vi borde också utveckla universellt användbara jämförande begrepp kring makt. Det säger jag nu mest som en from önskan; mina ambitioner i denna artikel är mer begränsade. Kanske kan den ses som ett steg i den riktningen i form av en avgränsning: ett uppspaltande av genusaspekten i ett par olika skalor, varav makt eller hierarki bara är en.

Att inte ta för givet

Vi behöver vidare jämförande termer som inte har direkt med makt att göra. Genus handlar också om symboler, känslor, resurser, arbetsfördelning osv. Det mesta kan ha betydelse för maktförhållandena, men det är viktigt att inte ta för givet att betydelsen alltid ser likadan ut, och det kan vara intressant att göra jämförelser på andra sätt också. Kulturellt konstruerade skillnader mellan kvinnor och män får ofta konsekvenser för den sociala organisationen, men även när sociala konsekvenser inte kan urskiljas bör de kulturella konstruktionerna beskrivas. Och även när de medför olika roller behöver de inte nödvändigtvis innebära maktasymmetri. Det finns skilda men symmetriska roller. Det finns dikotomier, kontraster, symboler, osv som handlar om annat än makt, men som kan ha med genus att göra ändå, på ett för feministisk forskning intressant sätt. Asymmetri, alltså kulturellt erkänd "horisontell" olikhet, är inte det samma som hierarki, som är en olikhet som, vare sig den erkänns eller inte, innefattar en "vertikal" maktskillnad.

Asymmetri och hierarki kanske ofta uppträder tillsammans i verkligheten, men de kan göra det i olika grad och på olika sätt, så vi bör ha olika termer för dem. Och när någonting annat, färgsymbolik eller religiösa uppfattningar eller vad det nu kan vara, faktiskt får konsekvenser för maktaspekten, så kan det bara beskrivas om man skiljer dem åt analytiskt och om man har maktbegrepp som inte i sig inkorporerar alla andra skillnader. Genus-

begreppet bör inte definitionsmässigt innehålla ett antagande om hierarki.

Asymmetri däremot måste inkluderas. Ett samhälle som inte erkände någon som helst skillnad mellan individer som hade att göra med reproduktion eller sexualitet eller kroppstyp skulle inte ha någon genusordning. Så vitt vi vet finns det inte något sådant samhälle. Men vi bör givetvis hålla möjligheten öppen att kunna benämna det om vi hittar ett. Därför måste också begreppet "genusordning" hållas skilt från det mer omfattande begreppet "samhälle".

Förr eller senare vill vi jämföra genusordningarna för att kunna säga att vissa är mer patriarkala eller androarkala än andra. Om vi totalt vill avsvära oss en sådan värderande möjlighet är vi inte längre feminister. Detta är, menar jag, ett lika viktigt påstående som det mer accepterade att om vi släpper in egna värderingar i analysen så är vi inte goda antropologer. Feministisk antropologi måste balansera noga mellan två frestande förenklingar. Det blir väldigt svårt om vi bara ser det som olika mängd relativism. Vi måste minnas att kulturrelativism och värderrelativism är olika ting.

Beskrivande begrepp

De flesta genusstudier beskriver faktiskt en rad olika aspekter av genusasymmetrin. Även om de inte formulerat det så, behandlar de oftast åtminstone två väl urskiljbara strukturer. Den ena har att göra med arbetsfördelningen – organiseringen av arbetet med produktionen och arbetet med reproduktionen och uppfostran av barnen, eventuell uppdelning av arbetet i betalt och icke-betalt, hemma-ute, tungt-lätt, rent-smutsigt, osv. Den andra har att göra med auktoritet, kontroll, makt, olika slags hierarkier, tillgång till resurser, våld (institutionellt eller inte), auktoritet inom hushåll, motstånd, osv. Vi har också det känslomässiga, relationer mellan individer, sexualitet, vänskap, kärlek, osv. Vi skulle kunna urskilja tre strukturer, och den tredje bör då inkludera sexualiteten men också andra känslomässigt baserade relationer.

Detta är vad den australiska sociologen Ro-

bert Connell föreslår³ Han menar att dessa tre strukturer kan beskrivas för varje genusordning. Han kallar dem för arbete, makt och cathexis. Med andra ord, vi bör beskriva arbetsfördelningen mellan kvinnor och män (och andra genuskategorier, i de samhällen där fler än två är kulturellt erkända), och vi bör beskriva hur beslut fattas och vilka roller kvinnor och män, som kvinnor och män, spelar i beslutsprocesserna, och vi bör också studera allehanda känslomässiga relationer mellan genuskategorierna.

Om vi beskriver allt detta för ett givet samhälle, får vi en bild av en mängd relevanta förhållanden och deras inbördes samband. Och det blir en dynamisk bild, för den ger också motsägelserna inom genusordningen, och motsägelserna mellan genusordningen och andra aspekter på samhällslivet.

I varje samhälle finns ett historiskt konstruerat mönster av relationer mellan kvinnor och män samt kulturella föreställningar om detta mönster. Connell vill kalla detta stora mönster, på övergripande nivå, för *genusordning*. Om vi gör en inventering av genusfenomenen i en *del* av samhället – till exempel en arbetsplats, eller hela arbetsmarknaden, eller en familj eller skolväsendet eller religiösa aspekter... – skulle vi kunna kalla det för en *genusregim*.

Utbredningar och dynamik

Med andra ord, det finns utbredningsnivåer. Det är givande att inte bara beskriva de tre strukturerna så som de fungerar i ett helt samhälle utan också så som de fungerar inom olika institutioner i samhället, och vi bör inte ta för givet att helheten är en enkel summa av delarna. Nu får vi en ännu mer dynamisk bild.

Familjeinstitutionen i vårt samhälle innehåller alla tre strukturerna; där finns en arbetsfördelning, där finns maktrelationer och där finns känslomässiga relationer. Vi kan inte förstå det vi ser, om vi tror att familjelivet enbart handlar om känslor. Men genusregimen ser inte nödvändigtvis likadan ut i varje institution inom ett visst samhälle. Exempelvis finns det nog alltid något slags känslomässiga relationer mellan kvinnor och män, men de

är inte desamma om det är frågan om par som om det är arbetskamrater, och den roll till exempel sexualiteten spelar i en parrelation (tillåten, central, kanske överordnad andra aspekter) är inte densamma som den spelar mellan en manlig chef och en kvinnlig sekreterare (otillåten, men kanske ändå inte perifer, dock underordnad andra aspekter). Eftersom genusregimerna är många, motsägelsefulla och sinsemellan olika, kan helheten, genusordningen, inte heller ses som något entydigt. Den är mångfacetterad, fragmentarisk, svårtydd, som postmodernisterna har lärt oss.

Postmodernisterna menar att det inte är givet vilka delar eller aspekter som går att urskilja, utan att det beror på perspektiv och syften, och de menar vidare att vilka delar eller aspekter man än definierar fram så är de inte nödvändigtvis systematiskt relaterade till varandra. Jag hävdar att man kan hålla med om detta utan att hamna i den paralyserande åsikten att ingenting kan relateras till någonting. Om man vill beskriva processer i det kollektiva livet som inte är totalt idiosynkratiska och intressanta endast som individuella vittnesmål måste man göra antaganden om urskiljbara strukturer och enheter. Antagandena kan och bör vara provisoriska och behöver inte referera till något övergripande kausalt teoribygge, men de bör referera till något igenkännligt utanför författarens fantasi.

Med hjälp av antaganden av Connells typ skulle vi kunna analysera allehanda spänningar, motsägelser eller förstärkningar mellan olika nivåer (mellan genusregimen i en institution och genusordningen i hela samhället i fråga), mellan olika strukturer inom en institution (till exempel kan det hända att de känslomässiga relationerna motsäger maktrelationerna inom familjen), mellan olika genusregimer (till exempel kan det hända att genusregimen på arbetsmarknaden förstärker eller motsäger genusregimen inom familjen), och så vidare.

Connells tre strukturer motsvarar ganska väl det som faktiskt har studerats. Att använda detta begreppsschema skulle inte medföra några nyheter vad gäller empirin. Tvärtom ligger en ytterligare fördel just precis i att

schemat ordnar det redan existerande materialet.

Vad jag argumenterar för är inte så mycket att vi skall använda just Connells begrepp (även om jag tycker de är de bästa jag stött på i den här vägen) som att vi behöver utveckla begrepp av denna *typ*. Det räcker inte med att samla in mängder av data, på en nivå, och på en annan diskutera abstrakt teori. Vi behöver knyta ihop beskrivning och teori bättre och det kan bara göras med begrepp. Och begrepp fungerar på olika sätt. Jag har kallat Connells för beskrivande, de skulle också kunna kallas analytiska. De fungerar så att man kan sortera ett givet material med hjälp av dem.

Jämförande begrepp

I arbetet med att förstå enstaka samhällen behöver vi de analytiska eller beskrivande begreppen först och främst. I arbetet med att på grundval av vad vi vet om en rad samhällen försöka förstå människans villkor och möjligheter över huvud taget, allt mänskligt samhällsbyggeri, behöver vi sedan en annan sorts begrepp.

Till exempel kanske begreppet "arbetsmarknad" är utmärkt i beskrivningen av ett samhälle men inte fungerar alls i ett annat, där det kanske är bättre att tala om "jaktens sociala organisation", något som förmodligen inte verkar särskilt relevant i det första. Dessa etiketter är inte universellt gångbara eftersom de innehåller antaganden om verkligheten. Det övergripande begrepp som gör dem jämförbara är "fördelning av sysslor." Om man vill uttala sig om fördelning av sysslor i flera samhällen samtidigt behöver man också begrepp som "jämn eller ojämn fördelning", "institutionaliserad eller improviserad organisation" osv. Om vi vill jämföra måste vi bestämma oss för vad och hur, och då behöver vi jämförande begrepp. De kan också kallas frågegenererande.

De flesta antropologiska studier ställer inaktiva frågor, alltså frågor som stiger upp som fin rök direkt från materialet. Antropologins kärna är att stå inför något som kräver djupdykning i tolkning av fakta, en ansträng-

ning att förstå något främmande på dess egna villkor. Där ställer sig frågorna så att säga själva (fast givetvis beroende av antropologens egen bakgrund). De kan sammanfattas som: "Vad är detta? Hur skall det förstås?" Antropologin är mycket rik på denna sorts frågor och på begrepp som utvecklats ur dem. Men de flesta av dessa frågor och begrepp är inte användbara på något annat empiriskt material än just det de utvecklats för att förstå.

Teorierna biter sig själva i svansen

En annan sak är de frågor som vi kan vilja ställa *sedan*, inte om ett visst material i sig, utan om vad det kan fås att säga om något annat; den sorts begrepp som beror av vad slags resonemang man vill föra. Marx hela begreppsapparat är jämförande eller frågegenererande i denna mening. Den feministiska teorin likaså. Antropologin är fattig på dem, och antropologer skeptiska inför dem, för när de har prövats har den envisa verkligheten ofta vägrat att låta sig sorteras på de föreslagna sätten. Teorier och begrepp är kulturprodukter, och eftersom det är kulturprodukter som är antropologins studieobjekt så får vi lätt en paradox: de verktyg vi använder för att gripa verkligheten är en bit av verkligheten. Teorierna biter sig då i svansen, slukar sig själva, antropologen blir paralyserad och föredrar att hålla sig till de främmande begreppen; begreppen blir studieobjekt, inte verktyg.

Men det är farligt att ge upp. På papperet är lösningen uppenbar: erkänna att våra begrepp är produkter av vår kultur men använda dem ändå, eftersom vi måste ha begrepp för att kunna tänka alls och vi inte är beredda att sluta tänka. Att omsätta den rekommendationen i praktik är däremot inte så lätt. Vi får lov att acceptera en del etnocentrism och en del cirkelresonemang. Hellre det än totalförklaring. De fel vi måste acceptera i en fas av arbetet kan elimineras i nästa, om vi bara rör på oss.

Om varje forskare skapar begrepp enbart

utifrån sin egen empiri får vi bara mängder av beskrivningar på olika mänskliga fenomen, ingen övergripande kunskap om mänsklighetens möjligheter. Det blir "fjärilssamlade" som en berömd antropolog fnyste. När vi väl har goda beskrivningar bör det vara möjligt att sammanfatta dem på olika sätt. Och sammanfattningarna bör kunna göras så att de blir relevanta för pågående debatter om hur vi vill leva.

Vad vi inte får göra är att kasta oss över jämförelserna utan att ha gjort vår empiriska och relativistiska läxa ordentligt först.

Styrka, räckvidd och hierarki

Genusordningen genomsyrar hela samhället, definitionsmässigt, men den kan göra det på olika sätt och med olika styrka. Det säger till exempel Connell då han talar om de första stater som uppstod efter den neolitiska revolutionen. Det fanns givetvis genusrelationer då, men de genomsyrade inte alla relationer. Samhället var inte totalt *genusifierat* ("gendered"), säger han.

Här har vi, nästan i förbigående, ett viktigt processuellt begrepp, ett verb, *genusifiera*.⁴ En viss relation eller situation kan ha eller inte ha att göra med genus, dvs kan definieras som genussignifikant eller genusneutral. Och detta förhållande kan ändras, relationen eller situationen kan genusifieras eller avgenusifieras. Jag tror till exempel att avgenusifiering är vad europeiska feminister efterlyser vad beträffar arbetsmarknaden, dvs att genustillhörighet inte skall vara en relevant upplysning inför en anställning eller en löneförhandling. När man studerar en genusregim eller en hel genusordning är det intressant att se vilka relationer inom den som är genusifierade och vilka som inte är det. Samt graderna av genusifiering.

Men vad betyder det då att något är mer eller mindre genusbestämt? Jag ser tre möjligheter. Genusifieringen i ett givet fall kan vara mer eller mindre *stark*, mer eller mindre *utbredd* och mer eller mindre *hierarkisk*.⁵

Låt oss börja med styrkan, genus' specifika vikt. Den grad av vikt som läggs vid att en man

är mycket "manlig" och en kvinna mycket "kvinnlig" varierar mycket. I vissa samhällen finns inga grader: om man hör till ett visst genus så är det allt. Där finns ingen femininitet eller maskulinitet. I de samhällen där det finns grader, kan dessa grader (oberoende av hur de symboliseras) upplevas som mer eller mindre viktiga för individens identitet, för ordningens upprätthållande, osv. Och i alla samhällen kan allt det som organiseras av genus (arbetsfördelning, beslutsfattande, symboler, osv) på samma sätt upplevas som mer eller mindre viktigt. Det kan vara mer eller mindre kulturellt utarbetat, och mer eller mindre kraftigt sanktionerat. En persons genus kan uppfattas som den viktigaste upplysningen om den personen eller som bara en upplysning bland många som behövs för att man skall kunna veta vad för slags person det är.

Twivelaktiga genusbeteenden

Om jag jämför de två länder jag känner väl till, Sverige och Spanien, delar båda uppenbarligen västerländska och kristna traditioner, så där finns grader av femininitet och maskulinitet, och i båda länderna är det viktigt för individer att känna sig säkra på sin genusidentitet. Det som organiseras tydligt av genus, det ändrar man helst inte på. En kvinna rör sig inte gärna på ett sätt som definierats som manligt, en man klär sig inte gärna i en färg som definierats som kvinnlig, osv. Men det föreligger en skillnad i emfas. Den känslomässiga betydelsen och de sociala konsekvenserna om någon bryter mot normerna är mindre i Sverige, och genus symboliseras svagare i klädsel, kroppsspråk, osv. Så till exempel är det tydligare skillnad mellan manligt och kvinnligt kroppsspråk i Spanien än i Sverige, även om det är ungefär samma egenskaper i kroppsspråken som definieras som kvinnliga och manliga. Och i båda länderna anses mörka färger mer maskulina, men de svenska männen kan använda fler färger utan att anses feminina. Och en svensk, kvinna eller man, som går för nära gränsen eller överträder den, kan ofta bemöta kritik (och själv-

kritik) med argument enligt andra kriterier än genus (t ex effektivitetsargument: det gick fortare att kliva över diket än gå runt; eller nödvändighetsargument: min träningsoverall var smutsig så jag tog min systers...) medan tveaktiga genusbeteenden är svårare för en spanjor eller spanjorska att försvara, inför sig själv eller andra.

Så långt styrkan. Vad beträffar räckvidden, vill jag definiera den som alla de områden av det kollektiva livet som påverkas av uppdelningen av mänskligheten i genuskategorier. Allra tydligast syns detta i fördelningen av sysslor. Alla kända samhällen har någon uppdelning av arbetsuppgifter efter genus. Men det som varierar är inte bara vilka sysslor som definieras som lämpliga för kvinnor eller för män, utan hur många sysslor som alls är genusifierade och hur många som definieras som genusneutrala och istället fördelas efter ålder eller rang, eller helt enkelt utförs av den som har tid eller lust. Analogt kan olika många känslor, olika många slags beslut, olika stora delar av samhällets idébyggen, olika många färger, osv vara genusifierade eller genusneutrala.

För det tredje kan genusrelationerna vara mer eller mindre hierarkiska. Alla skillnader mellan genuskategorierna utgör genusasymmetri, men skillnader i tillgång till viktiga resurser, möjligheter, hälsa, prestige, osv är något mer än bara asymmetri. Det är inte bara olikhet, "på tvären", utan ojämlikhet, "på höjden", därför kallar jag det för hierarki. Hur hierarkier uttrycks varierar förvisso, och det är inte alltid lätt att känna igen dem. Och det är viktigt att minnas att de kan se olika ut inom olika genusregimer i ett och samma samhälle; kvinnor och män kan hamna i olika positioner i förhållande till varandra i olika sammanhang.⁶ Men det bör gå att göra något slags sammanfattande uttalande om hur pass hierarkiska relationerna mellan genuskategorierna är, hur "höga" de är, i allmänhet, i samhället i fråga. Intressant är också hur viktig genushierarkin är i jämförelse med andra hierarkier inom samma samhälle, som klass eller etnicitet eller merit. För att inte tala om de spänningar som uppstår om de pekar åt olika håll.

Låg styrka och smal räckvidd?

Alla dessa tre dimensioner kan kombineras på olika sätt. Det är kanske svårt att tänka sig ett samhälle där genusordningen har låg styrka och smal räckvidd men ändå är starkt hierarkisk, men logiskt omöjligt är det inte. (Kanske är det moderna urbaniserade Japan ett exempel? Det är åtminstone ett sätt att sammanfatta Lebra's beskrivning av den dominerande japanska genusordningen.)⁷ Det kan antagligen finnas tydligt markerade genuskategorier i ett samhälle utan att en av dem besitter mer makt eller prestige än de(n) andra, dvs stor styrka och bred räckvidd *kan* antagligen kombineras med platt hierarki, även om det är svårt att komma på något exempel.⁸

Under alla förhållanden bör dessa begrepp kunna skapa viss reda i diskussionerna. Hur ofta hör man inte en feministisk kritik av hierarkiska förhållanden bemötas med fakta om smal räckvidd, till exempel, och hur ofta leder inte sådan begreppsförvirring till återvändsgränder?

Om vi tänker oss att vi ger ett extremt värde till var och en av dessa tre dimensioner får vi åtta tänkbara kombinationer, åtta olika typer av genusordningar. På sätt och vis borde de vara tolv, eftersom den hierarkiska dimensionen borde ha tre extrema värden: ingen hierarki alls, tydlig hierarki med manligt genus i överläge och tydlig hierarki med kvinnligt genus i överläge. Men det sista verkar inte finnas i verkligheten.

Åtta eller tolv genusordningstyper, alltså, enbart utifrån extrema värden på dimensionerna och med tanke på enbart två genuskategorier. Det finns samhällen med tre eller flera genuskategorier och värdena kan i verkligheten inte vara särskilt extrema utan blir komplexa produkter, inte summor, av olika genusregimer, olika motsägelser på olika nivåer, osv. Typologier abstraherar från detaljer men får inte motsäga den korrekt genomförda etnografien. Men med tillbörlig nyansering kan de tre dimensioner jag föreslår utgöra grund för en typologisering som kommer närmare verkligheten än den stumma dikotomin patriarkat-jämlikhet. En vetenskaplig typologi som kanske kan ge



Esko Männikkö/Pekka Turunen, Från serien *Pemoht*. Bilder från *Kolahalvön*, 1989-95. Fotografi 70 x 90 cm. Från utställningen "Portrett" på Museet for Samtidskunst i Oslo, hösten/vintern 1996/1997. Se recension på sid 127.

idéer till feministiska grupper om vad man behöver kämpa för och vad man vill värdera hur, och kanske också kring vad som kan tänkas vara möjligt. Typologiskapande, alltså, som brobygge mellan vetenskap och politik.

Låt oss se på några exempel. För att för enkla och förtydliga för argumentets skull, kan vi utelämna hierarkidimensionen och tänka oss extrema värden på de andra två. Då får vi fyra typer av genusordningar.

Den första kombinationen: Det kan finnas samhällen där både styrka och räckvidd av genus är små. Det är inte lätt att hitta beskrivningar av sådana samhällen, antagligen för att en sådan genusordning inte blir intressant med vanliga västerländska mått mätt. De antropologer som stött på sådana samhällen kanske inte har insett att det fanns något att beskriva alls om genus i dem. Men Bali skulle kunna vara ett exempel. Där klär sig kvinnor och män på ungefär samma sätt. Till och med

rent kroppsligt tycks skillnaderna vara minimala. Arbetsfördelningen är flexibel.⁹ Ett annat exempel är !Kung, ett jägar-och-samlarfolk i Namibia och Botswana.¹⁰ Räckvidden är kanske lite större än på Bali, för ganska många sysslor är genusifierade. Men den är ändå smal: nästan inga beslutsprocesser, ritualer eller platser är det. Och styrkan är definitivt låg, för eventuella överträdelser sanktioneras inte och det verkar inte läggas någon större psykologisk vikt vid maskulinitet eller femininitet. (Dessutom är genushierarkin ovanligt svag.)

Den andra kombinationen: det finns samhällen där styrkan är stor men räckvidden smal – Sverige just nu skulle kunna vara ett ungefärligt exempel. Styrkan är mindre än i Spanien, förvisso, men skillnaden i styrka är nog inte så stor som skillnaden i räckvidd. Den kristna (och därmed indirekt mediterrana) traditionen väger tungt även i Sverige. Ge-

nusidentitet är psykologiskt viktigt för de flesta. Men räckvidden är inte så stor. Det finns många situationer där genus skulle vara relevant i Spanien men inte i Sverige. I Sverige finns det få genusifierade offentliga platser, till exempel.

Den tredje kombinationen: Vilket samhälle skulle kunna tjäna som exempel på ett där genus har stor räckvidd men svag styrka? Det skulle vara ett samhälle där sysslor och platser definierades mer utifrån genus än utifrån något annat kriterium, men där detta görs med pragmatisk attityd och stor variation i praktiken. Den som gör "fel" kan rycka på axlarna åt det, felet bestraffas inte, knappast ens genom att det kommenteras, trots att det är kulturellt tydligt, och hänvisningar till allehanda omständigheter duger som ursäkter, om ursäkter skulle krävas. Att döma av den antropologiska litteraturen i allmänhet – om vi nu kan lita på den när det gäller genus – finns det många exempel bland så kallade enkla samhällen. Trobrianderna är ett. I detta ösahälle utanför Papua Nya Guinea, som har skildrats av många antropologer, är i princip nästan allting – sysslor, platser, ekonomiska utbyten, magisk kunskap, osv – genusifierat, men praktiken varierar ganska fritt.¹¹

Den fjärde kombinationen: Stor styrka och stor räckvidd. I Spanien, och i medelhavsregionen i stort, är genus en princip som organiserar många ting och organiserar dem på ett obönhörligt sätt. Det mesta är genusifierat och genusifieringen är starkt sanktionerad. Därmed är det lätt hänt att genus blir den viktigaste principen för social organisation. Inte alltid, inte överallt, men kombinationen stor styrka och stor räckvidd gör att genus alltid finns till hands som en princip som alla förstår och som alla tycker är viktig och som därför är behändig att ta till i olika slags kriser eller omorganiseringar. Om vi tänker så, blir det lättare att förstå många ting, till exempel varför konflikter kring produktionssätt eller regeringsformer i medelhavsländer så lätt översätts till konflikter kring rumslig åtskillnad mellan kvinnor och män (Egypten, Algeriet...) eller kring definitioner av sexualitet (Spanien).¹²

Och det blir lättare att förstå varför medel-

havskvinnor har svårt för att acceptera de argument som kommer från den huvudsakligen nordeuropeiska kvinnorörelsen. De tycker att de blandar ihop makt med symbolik och arbetsfördelning. Varför skulle särskild klädsel för kvinnor eller rumslig segregation innebära förtryck? undrar de. I mina termer säger de att hierarki inte är detsamma som räckvidd. Feminister från dessa länder svarar oftast med argument om hur räckvidd visst leder till hierarki. Det är ett möjligt argument, men mer forskning måste till för att avgöra om sambandet är obönhörligt eller inte. Dels om det är empiriskt obönhörligt i dessa länder, alltså om det faktiskt är så i medelhavsländernas genusordningar eller inte. Dels om det är logiskt obönhörligt eller om man skulle kunna tänka sig någon annan kombination. Och den forskningen bör ta hänsyn till styrkan som en tredje dimension som kan tänkas påverka de båda andra.

I Spanien uppfattas feminism ofta som en rörelse som vill avskaffa alla skillnader mellan kvinnor och män, och det tolkas då gärna som puritanskt, onaturligt och otrevligt, för det skulle avskaffa all sexuell attraktion. Förutom att de som tänker så blandar ihop genus och sexualitet (inte ovanligt i Sverige heller), så pekar sådana missförstånd på ytterligare frågor om sambanden mellan styrka, räckvidd och hierarki som både feminister och forskare bör ta tag i. (Jämför slutet på denna artikel.)

Alltså, schematiskt:

Styrka: Hur *viktigt* är det med genus? I stort. Och i varje situation, för varje individ. Många, starka, väldefinierade sanktioner om man bryter mot väldefinierat genusbeteende = stor styrka. Få, svaga, luddiga sanktioner om man bryter mot ett genusbeteende, som kanske inte är klart utformat = svag styrka.

Räckvidd: Många ting (sysslor, symboler, platser, kroppsdynamik, röstläge, kläder, intresseområden, livsstilar, typer av resurser...) är genusdefinierade = bred räckvidd. Få av dem är genusdefinierade, dvs de flesta är genusneutrala = smal räckvidd.

Hierarki: En genuskategori har på något sätt



Esko Männikkö/Pekka Turunen, Från serien *Pemoht*. Bilder från *Kolahalvön*, 1989-95. Fotografi 100 x 80 cm. Från utställningen "Portrett" på Muscet for Samtidskunst i Oslo, hösten/vintern 1996/1997. Se recension på sid 127.

mer makt och/eller tillskrivs större värde än den andra = hög hierarki. Ingendera genuskategorin har mer makt eller tillskrivs större värde än den andra, eller det är så men på ett ottydligt sätt, eller det tar ut vartannat på olika områden = låg hierarki.

Vilka frågor kan vi ställa nu?

De antropologiska kvinnostudierna har nått en punkt där utveckling av nya begrepp blivit nödvändig. Ett grundläggande begrepp finns redan. Genusbegreppet definierar ett studieobjekt, det som faktiskt varit objekt för de flesta studier som gjorts. De har inte bara handlat om *kvinnor* utan om *relationerna mellan kvinnor och män* och alla deras varierade uttryck, orsaker och konsekvenser. Detta kan kallas för genusordning eller genussystem. Men detta studieobjekt är stort och komplicerat. Det handlar inte om något litet välvgränsat fenomen. Det kräver att man studerar hela samhällen, från en viss synvinkel. Därför behöver vi utveckla begrepp, för att få handtag, hållpunkter, infallsvinklar som hjälper oss att göra denna aspekt av samhällslivet synlig och begriplig. Och som gör det möjligt, för den som så önskar, att relatera de etnografiska beskrivningarna till den politiska aktiviteten att kritisera vår egen genusordning.

Att argumentera för att vi behöver fler och klarare begrepp är inte detsamma som att blanda ihop begrepp och verklighet. Det är inte heller att se begreppen som stabila och som garanter för god ordning, en särskild sorts verklighet som inte går att rubba. Jag ser begrepp som lådor och fack, där man kan sortera in verkligheten på alla möjliga sätt. Passar det inte så sorterar man om, andra bitar verklighet i varje låda, och blir inte det heller bra får man skaffa nya lådor. Huvudsaken är att man *har* kategorier att tänka med. För annars kan vi inte tänka alls.

Ett problem med jämförelse är inte bara hur vi skall jämföra egenskaper, utan också vilka enheter vi skall jämföra med varandra. Vad är "ett" samhälle? Vad menas med "en" genusordning? Mina förslag skulle kunna tolkas som om jag naivt antog att vi vet var gränser-

na går och att de är stabila. Det vore också att tolka mig fel. "En genusordning" är det som genomsyrar "ett samhälle" – men var gränserna går måste vi bestämma från fall till fall, beroende på vad det är för sorts jämförelse vi gör. Vi kan tala om Västerlandet likaväl som Madrid, eller om Spanien eller Medelhavet eller Europa... Antropologer kan handskas med rummet som historiker handskas med tiden – långa perioder är lika intressanta som korta, och periodisering kan göras på olika sätt beroende på syfte. Olika fack ger olika bilder och det är inte fel, utan intressant. Därför är mitt förslag just ett förslag, avsett att användas tillsammans med andra.

Inga frågor utan syfte

För sedan ger våra sätt att förstå, våra kategorier, form åt den verkliga verkligheten trots allt. På sikt, indirekt, via spänningar mellan olika tolkningar. Därför är begrepp politiskt relevanta. Det är framför allt förhållandet mellan frågor och begrepp som är viktigt. Man kan inte ställa frågor om man inte har ett syfte.

De begrepp jag föreslår leder till empiriska frågor som: Hur viktigt, känslomässigt laddat är det faktum att det finns kvinnor och män i samhälle X? Finns där även andra genuskategorier? Med vilka kriterier definieras en människas genustillhörighet? Finns det grader av kvinnlighet och manlighet, av båda (alla) eller bara det ena, hur stora grader och hur viktiga är de för individerna och för den sociala organisationen? Hur symboliseras genuskategorierna och deras respektive egenskaper? Vad får detta för konsekvenser för försörjningen, för barnuppfostran, för kulturell förändring, för resursfördelningen, för den politiska organisationen, för religionen, osv. Hur centrala är symbolerna för genus, och hur centralt är genus i symboliken kring andra ting?

Hur många sysslor och hur många situationer definieras som genusneutrala och hur många definieras utifrån någon tanke om genus? Och vilka? Förekommer överträdelser? Vilka är sanktionerna för överträdelse och

hur allvarliga konsekvenser får de? Hur pass lika/olika är kvinnornas och männens (och eventuella andra genuskategoriernas) världar? Har kvinnor och män samma eller olika värderingar av gott, ont, mål i livet? Och hurdan är denna grad av likhet/olikhet i jämförelse med den grad av likhet/olikhet som föreligger för andra kategorier i samma samhälle (t ex klass, ålder)?

Vilka tankar om genushierarki finns det? Antas genuskategorierna vara lika värda och lika viktiga, och har de samma resurser, privilegier, osv, eller dominerar en över de(n) andra och i så fall hur (på vilket sätt och med vilka medel och hur hanteras detta kulturellt)? Föreligger oförenlighet mellan kvinnors olika roller? Och mellan mäns? Hur tolkas de eventuella motsägelserna och de eventuella skillnaderna mellan mäns och kvinnors dilemma? Vilka dilemman är mest synliga eller mest kontroversiella? Vilka är metafor för något annat? Vilka möjligheter erbjuder samhället i fråga för lösning av dilemman? Kan kvinnor och män i lika hög grad leva upp till det goda de själva definierar? Hur väl kan de kvinnliga önskemålen anpassas till de manliga och vice versa? Vad händer när de inte sammanfaller? Finns det några övergripande kriterier för vad som är bäst som är giltiga för alla genuskategorierna?

Vilka resurser är någorlunda jämnt fördelade mellan genuskategorierna? Vilka är ojämnt fördelade och hur? Hur legitimeras det? Vilka andra samhällsliga förhållanden utöver konstruktioner av genus bidrar till ojämn resurs och arbetsfördelning?

Vilka sysslor utför kvinnor och vilka män, hur värderas de, hur lång tid tar de, hur tunga är de? Vilken kompensation ger respektive genuskategoriens arbete? Är uppgifterna knutna till makt, resurser, oberoende, prestige, osv och i så fall är de det på samma sätt för kvinnor och män eller på olika?

Var kommer genusedifferentieringen in i den samlade bilden av samhällets differentieringar och hierarkier? Ses den som orsak till andra, följd av andra, frikopplad från andra...? Värderas genusedifferentieringen som sådan negativt eller positivt? Eller är den oviktig? Är den kanske osynlig? Är vissa av dess ef-

fekter osynliga även om inte hela differentieringen är det?

*Amatörfoton,
impressionistiska
målningar.....*

Eller, än en gång, för tydlighetens skull: frågorna gäller inte "är", utan "blir". Vad håller hela tiden på att hända? Och vilka kriterier kan vi uppfinna för att göra givande om än provisoriska jämförelser? Att tänka med sorterande begrepp kan ge statiska bilder. (Familjen *är* si och så, det *finns* följande genusregimer, räckvidden *är*...) Sådana bilder är att likna vid amatörfoton eller impressionistiska målningar. Bara genom att skära ut stillastående bilder kan vi få tid att se de detaljer som ger verkligheten dess dynamik, till exempel hur ljusets skiftningar påverkar ögat. Men en stillastående bild av en rörlig verklighet är alltid en förenkling. Dessutom ger den ofrånkomligen ett perspektiv, inte en hel situation sedd från alla håll, så den är också en avgränsning och kanske en förfalskning. Människor *har* inte kultur, lever inte motståndslöst i sina genusordningar, osv. De påverkar, diskuterar, gör motstånd, försvarar, undrar, tvivlar, tvekar... Och det är dessa handlingar, denna ständigt pågående praktik, som skapar och återskapar verkligheten. Detta har nu poängterats eftertryckligt i snart ett årtionde. Vi har tagit till oss den visdomen, nu är det dags att gå vidare. Alla handlingar utförs i ett sammanhang, med tankar som går att tänka just där, utifrån erfarenheter och syften som bildats i ett sammanhang. Därför måste sammanhangen benas upp och avbildas för att händelserna och handlingarna skall bli förståeliga.

*Nya
feministiska
frågor*

Bara om sammanhang och strukturer finns kan politiska syften definieras. Teoretiska begrepp och den sorts beskrivningar de leder till påverkar de politiska frågor som ställs. De begrepp jag har föreslagit gör det möjligt att

ställa nya feministiska frågor. Till exempel: Är det önskvärt att genusordningen har bred eller smal räckvidd? Vilken grad av styrka har den för närvarande ("här", hur man nu vill definiera det), i vilken riktning förändras styrkan, och vilken grad av styrka tycker vi är lämplig eller tror vi är möjlig i "vårt samhälle"? Om vi inte vill ha genushierarki, vilka andra former av genusasymmetri vill vi ändå ha kvar, eller kan åtminstone acceptera? Strävar vi efter total ägenusifiering av samhället eller inte? Osv. Sådana frågor borde kunna skapa ny klarhet även kring en del skillnader mellan olika feministiska åsiktsbildningar.

Vi feministiska antropologer närmar oss verkligheten med lupp, men vi måste lära oss att gå nära detaljerna utan att gå vilse i dem. De betyder något bara om vi ställer frågor till dem. Och frågorna bör inte bara uppstå av sig själva ur materialet utan också relatera till teoretiska syften

NOTER

- ¹ Sammanfattningar av båda typerna av hypoteser (om orsaker till förtryck; om variationer) och debatterna kring dem finns i t ex Moore 1988, Mukhopadhyay och Higgins 1988, Quinn 1977, Thurén 1993.
- ² Se t ex Mascia-Lees et al 1989, för både feminism och antropologi, och Pool 1991 för antropologi.
- ³ Connell, 1987.
- ⁴ Detta är en av de stora fördelarna med begreppet genus, framför "kvinnans ställning", "sociokulturellt kön" och dylika: det kan bli ett verb, en process. Åtminstone på engelska och spanska - det svenska verbet låter i mina öron klumpigt. Tyvärr. Men det är åtminstone möjligt och begripligt, och i motsats till "gender" (som somliga vill skall användas även i svenska texter) kan det böjas enligt svenskt mönster.
- ⁵ Begreppen styrka och räckvidd, *force* och *scope*, föreslogs ursprungligen av Geertz för jämförelse av religioner mellan olika samhällen, vilken roll religionen spelar och hur den relateras till andra aspekter (Geertz 1968:111). Han jämförde Indonesien (Java) och Marocko, två muslimska länder som för övrigt är sinesemellan mycket olika. Geertz tyckte att det var slående att religionen var mycket viktig i båda länderna, den var något som fanns med i vardagslivet, den upplevdes som känslomässigt viktig, och att referera till religiösa argument var effektivt. Och det var samma religion. Ändå var det lika slående att religionen betydde olika ting för indonesier och marockaner. För att kunna beskriva skillnaden uppfann han begreppen styrka och räckvidd. Han menade att religionens styrka var större

i Marocko men räckvidden större i Indonesien. I Marocko fanns det företeelser där religionen inte var relevant, men på de områden där den var det var den i hög grad. I Indonesien var religionen alltså närvarande, den kunde inte tänkas bort ur något sammanhang, men den var å andra sidan sällan den mest framträdande aspekten eller det utslagsgivande argumentet.

- ⁶ Så kan man till exempel tolka de vanliga diskussionerna (i Sverige, i Spanien och i andra väst-länder) om kvinnors påstådda makt i hemmet, över ordet, i känslomässiga relationer, etc. Utan att här ta ställning till huruvida kvinnor faktiskt har större makt än män i dessa avseenden, så vill jag mena att *om* det är så, så motbevisar det inte att män har mer makt i *andra* genusregimer än kärlek, vänskap, vardagliga samtal och hemmets organisation, till exempel. Denna typ av argument går oftast ut på att feministerna har fel, kvinnor har inte mindre makt än män totalt i samhället. Jag menar alltså att man för det första inte kan se makt som en monolit. Man behöver inte antas vara helt hjälplös bara för att man totalt sett har mindre makt än någon annan. För det andra är det viktiga inte att räkna genusregimerna, för att se vem som har mest makt i flest, utan att se i vilka eventuellt hierarkiska relationer de står till varandra, så att mycket makt i en genusregim kanske får större genomslagskraft än mycket makt i en annan.

⁷ Lebra, 1984.

- ⁸ Klart markerad asymmetri mellan genuskategorier kan föreligga tillsammans med en perfekt balans, så att även om kategorierna förfogar över olika resurser, olika slags autonomi, olika beslutsformer, osv, så finns ingen skillnad mellan den totala summan av resurser var och en har tillgång till. (Vi kan åtminstone tänka oss en sådan situation, även om det förmodligen alltid blir kontroversiellt huruvida en viss bit av verklighet är av det slaget eller inte.) Men det är en känslig balansakt som lätt blir störd. När social förändring accelererar och/eller social komplexitet tilltar, är det inte särskilt troligt att balansen kan upprätthållas. Förändring minskar också sannolikheten i att folk *upplever* situationen som balanserad, och det kan vara lika viktigt som något "objektivt" mått på rättvisa vad gäller harmoni eller spänning i de genusifierade relationerna.

⁹ Mead, 1950.

¹⁰ Shostak, 1990.

¹¹ Weiner, 1988.

¹² Evers Rosander 1991. Thurén 1988, 1993 och under utgivning.

LITTERATUR

- Bourdieu, Pierre, *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge University Press, Cambridge, 1977
- Chodorow, Nancy, *The Reproduction of Mothering*, University of California Press, Berkeley, 1978
- Connell, Robert W., *Gender and Power*, Polity Press, Cambridge, 1987

- Evers Rosander, Eva, *Women in a Borderland. Managing Muslim Identity where Morocco Meets Spain*, Stockholm Studies in Social Anthropology, Stockholm, 1991
- Geertz, Clifford, *Islam Observed*, University of Chicago Press, Chicago och London, 1968
- Gemzöe, L., T. Holmquist, D. Kulick, B-M Thuren och P. Woodford-Berger, P, "Sex, genus och makt i antropologiskt perspektiv", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*. 1:44-52, 1989
- Lebra, Takie Sugiyama, *Japanese Women. Constraint and Fulfillment*, University of Hawaii Press, Honolulu, 1984
- Mascia-Lees, Frances E., Patricia *Sharpe*, Colleen *Ballerino Cohen*, "The Postmodernist Turn in Anthropology: Cautions from a Feminist Perspective," *Signs*, 15:1-2, 1989
- Mead, Margaret, *Male and Female. A Study of the Sexes in a Changing World*, Penguin, Harmondsworth, 1950
- Moore, Henrietta, *Feminism and Anthropology*, Polity Press, Cambridge, 1988
- Mukhopadhyay, C. och P. Higgins, "Anthropological Studies of Women's Status Revisited:1977-1987." *Annual Review of Anthropology*. 17:461-495, 1988
- Ortner, S B, "Is Female to Male as Nature is to Culture?" I M Z Rosaldo & L Lamphere, red.: *Woman, Culture, and Society*, Stanford University Press, Stanford, 1974
- Ortner, Sherry and Harriet *Whitehead* (red.), *Sexual Meanings. The Cultural Construction of Gender and Sexuality*, Cambridge University Press, Cambridge, 1981
- Pool, Robert: "Postmodern Ethnography?" *Critique of Anthropology*, vol 11 (4):309-331, 1991
- Quinn, Naomi: "Anthropological Studies on Women's Status." *Annual Review of Anthropology*, 6:181-225, 1977
- Rosaldo, M Z, "Woman, Culture, and Society: a theoretical overview." I M Z Rosaldo & I. Lamphere, red.: *Woman, Culture, and Society*, Stanford University Press, Stanford, 1974
- Rubin, Gayle: "The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex." R. Reuter (red.), *Toward an Anthropology of Women*, Monthly Review Press, New York och London, 1975
- Shostak, Marjorie, *Nisa. The Life and Words of a !Kung Woman*, Earthscan, London, 1990
- Thurén, Britt-Marie, *Left Hand Left Behind: The Changing Gender System of a Barrio in Valencia, Spain*, Stockholm Studies in Social Anthropology, Stockholm, 1988
- El poder generizado. El desarrollo de la antropología feminista*, Instituto de Investigaciones Feministas, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 1993
- Women, Men and Persons. Managing Gender Meanings in Middle Class Madrid*. Under utgivning
- Weiner, Annette, *The Trobrianders of Papua New Guinea*, Holt, Rinehart and Winston. New York, 1988

SUMMARY

There is a need for new analytical and comparative tools in feminist scholarship today. In this article, I discuss some concepts that can make descriptions of gender orders dynamic. I also propose three concepts that differentiate between aspects of gendering: *force*, *scope* and *hierarchy*. *Force* deals with the importance of gender. Is gender-governed behaviour well defined? Are there sanctions for those who break the gendered patterns of behaviour? *Scope* deals with how many areas are affected by gendering (division of labour, life styles, interests, body dynamics, etc). *Hierarchy* has to do with power and assessment of value. Is one gender more powerful or considered more valuable than another? The use of concepts such as these should result in anthropological descriptions that would be more useful for feminist comparisons. Some general feminist issues would also become easier to discuss.

Britt-Marie Thurén
Socialantropologiska institutionen
Stockholms universitet
S-106 91 Stockholm